

ASSENTAMENTS MEDIEVALS ABANDONATS A ANGLATERRA

Christopher Dyer

«Poblats abandonats» o «vilatges perduts» té per als anglesos un sentit nostàlgic, fins i tot romàntic. La pagesia d'Anglaterra va desaparèixer fa dos-cents anys, quan la Revolució Industrial va fer créixer ràpidament la població urbana. Ara, mirem enrere cap a un passat rural, idealitzat, senzill, igualitari, i dominat per sentiments de comunitat. L'abandonament dels poblats sembla simbolitzar de manera dramàtica la decadència i la destrucció d'aquest món ideal. No van ser només els vilatges els que es van perdre —no saltres també vam perdre la innocència i les arrels rurals. La història també té un missatge moral, perquè la despoblació evidencia el triomf d'individus cobdiciosos i despietats per sobre dels interessos del conjunt de comunitats. Potser és per aquestes raons que l'estudi dels assentaments abandonats no solament ha obtingut l'entusiasme de molts arqueòlegs, geògrafs i historiadors, sinó que també ha atret l'atenció de centenars de persones no especialitzades. Aquestes persones estan sorpreses i interessades a comprovar que les restes dels vilatges abandonats fa cinc-cents o sis-cents anys són visibles ara com a terraplens en els camps de pastura i que de vegades encara es poden veure les línies dels carrers dels pobles, els límits dels terrenys (parcel·les amb cases i jardins), i fins i tot els fonaments de les mateixes cases.

Tanmateix, darrerament s'ha adoptat una postura més freda i científica envers l'estudi dels assentaments medievals. El «Deserted Medieval Village Research Group», fundat el 1952 pel professor M. W. Beresford i J. G. Hurst per tal de coordinar la recerca en els jaciments, va canviar de nom el 1971 per «Medieval Village Research Group» ja que el focus d'atenció va passar de l'abandonament cap a la història global del vilatge —els orígens i desenvolupament, així com la decadència i l'abandonament. El 1986 el

grup es va fusionar amb el «Moated Sites Research Group» i s'anomenà «Medieval Settlement Research Group», per tal d'indicar un eixamplament dels seus objectius: vilatges, petits llogarrets i masos aïllats, en els quals havia viscut un ampli ventall de grups socials, tant senyors com camperols, al llarg de l'Edat Mitjana (400-1500).

Aquests assentaments es contempen cada vegada més com els successors de masos prehistòrics i romans, i per això les ocupacions medievals marquen una fase al llarg de mil·lennis de conreu de la terra. I ara ens adonem que els assentaments només poden ser compresos com a part de l'antic paisatge, incloent-hi camps, boscos, pastures i subministrament d'aigua. Així mateix, els vilatges i els llogarrets se situen dintre d'àrees d'organització social, feus i propietats, dels quals a vegades es poden reconstruir els límits. Tot i així, la deserció encara és vista com una part important de la història dels assentaments, en especial perquè l'abandonament d'un jaciment sovint ens dona molta informació sobre la vida del lloc, en els seus orígens, i forma part de l'evolució a llarg termini del paisatge i del sistema agrícola. Aquest article intentarà resumir l'opinió actual sobre el tema.

Els primers assentaments medievals i llur deserció, 400-1100

De bon primer, cal remarcar que es van abandonar més assentaments durant l'alta Edat Mitjana que no pas en les centúries posteriors al 1100. Dotzenes de jaciments han estat parcialment excavats, i centenars han estat localitzats (especialment a l'est d'Anglaterra) com a conseqüència de la dispersió de ceràmica en la terra llaurada dels camps de conreu

moderns. L'evidència documental és escassa, en forma de llocs esmentats en cartes de dotació o al «Domesday Book» (1086), dels quals no es troba cap rastre en un mapa actual. Alguns varen ser abandonats durant la commoció que va afectar la província romana de Britània al segle V, a mesura que l'administració imperial es replegava, i l'economia romana, amb els diners, els mercats i les taxes imperials desapareixia. Parts del país varen ser atacades i de vegades conquerides per bàrbars procedents de l'est, del nord i de l'oest. Tanmateix, el manteniment dels límits dels camps i altres característiques del paisatge romà, i les força freqüents troballes de material postromà en els jaciments romans, suggereix que el declivi dels assentaments rurals romans va ser un procés lent, i que no necessàriament va anar acompanyat de l'abandonament de la terra conreable (WILLIAMSON, 1988).

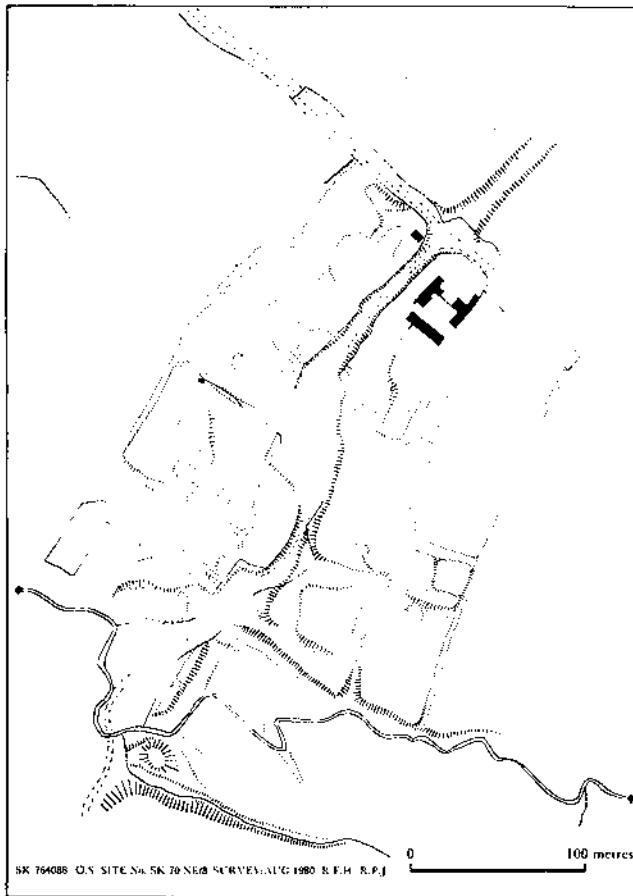

Figura 1. Un típic jaciment d'un poblat medieval abandonat, conservat en els terraplens. Es tracta de Newbold Saucy, a Leicester-shire, un comtat del centre d'Anglaterra amb una gran concentració d'aquest tipus de jaciments. Cal notar la carretera soterrada que travessa el lloc, el carrer original del vilatge, i els tancats rectangulars o parcel·les on cada família pagesa tenia les seves construccions i horts. Algunes de les cases medievals són visibles com a plataformes rectangulars. Una granja moderna és l'única edificació actual del lloc. (R. F. Hartley / Leicestershire Museums).

Els jaciments semblen haver estat abandonats cada segle, entre el V i l'XI. Alguns especialistes sostenen que els canvis en els assentaments es concentren entre el segle VII i el segle IX, però no hi ha prou exemples, i l'evidència cronològica no és prou precisa per poder-ne estar segurs. En el moment actual de coneixement, seria millor pensar en el període com una etapa d'instabilitat en els assentaments, en la qual molts llocs foren ocupats només durant un segle o dos, i després foren abandonats (TAYLOR, 1983).

S'han intentat donar diverses explicacions al fenomen. Primerament, que l'alta Edat Mitjana va tenir una baixa notable de població. Actualment es creu que la població de la província romana de Britània era força elevada —3 milions per ser moderats, 5 o 6 milions si es fa una estimació més àmplia—. Hi ha un acord general que la població del segle XI vorejava els 2 milions. Per això hi havia d'haver una disminució de poblament després de l'últim període romà; la població probablement va atènyer el punt més baix un o dos segles després del 400. Ningú no accepta aquest punt de vista, i es prefereix creure que no hi va haver cap minva de recursos durant la cinquena centúria, només un canvi en el sistema polític, i per això la població va continuar poc o molt al mateix nivell (BELL, 1989). En contra d'això, l'àmplia evidència de la regeneració del bosc al centre d'Anglaterra va a favor de la teoria d'una disminució de la població.

La segona explicació deriva d'una avaluació de l'estat de l'economia, especialment en el període anterior al 850. Les *villae* romanes produïen per al mercat, i per això, si més no en plena opulència romana, no podien sobreviure al declivi de la infraestructura romana de les ciutats, del comerç i de les comunicacions. Els pagesos, que no estaven tan directament involucrats en el mercat, es van trobar en un entorn econòmic canviant. Hi havia clares diferències econòmiques segons les zones, amb una continuïtat aparent dels conreus a l'est, i una explotació de pastures dels establiments remots a les terres altes del nord. Es pot sospitar que la nova economia no va subjectar els pagesos amb fortes pressions. No els calia produir grans excedents per als senyors o per a l'estat, perquè no estaven gaire organitzats, almenys fins al segle IX. I també, en el període anterior al 850, no els calia produir per intercanviar i obtenir béns manufacturats, ja que n'hi havia ben pocs de disponibles. Tampoc no anaven curts de recursos i, per tant, podien usar la terra amb sistemes no intensius. Podien, per exemple, adoptar mètodes d'agricultura canviant, conreant una àrea petita i després traslladant-se a una altra. Podem sospitar que la ramaderia/pasturatge va jugar un paper més important en l'agricultura que no pas en els darrers segles. Els pagesos podien experimentar més amb la terra i el seu ús, per tal de trobar els millors llocs i els sistemes més avan-

tatjosos. Hi havia més individualisme, pel fet que els pagesos podien triar fins a un cert punt el lloc on volien viure, a causa de la relativa disponibilitat de terres. Tots aquests factors podien afavorir freqüents trasllats d'hàbitat.

Alguns d'aquests primers assentaments eren força grans. Chalton, a Hampshire, i Catholme, a Staffordshire, podien haver contingut més de deu cases familiars a la vegada (LOSCO-BRADLEY & WHEELER, 1984; ADDYMAN & LEIGH, 1973). Però molts d'aquests jaciments que es van excavar semblen haver estat petits llogarrets o fins i tot masies isolades. La situació va canviar a partir del segle IX (la cronologia encara és molt insegura), amb el creixement del vilatge agrupat. Aquests assentaments grans i compactes s'havien format amb la congregació en un lloc dels habitants de molts altres petits assentaments. Per això, la deserció de molts llocs es pot entendre com un subproducte del creixement dels vilatges més grans. Per què va passar això? Coneixem un conjunt de canvis globals en el període comprès entre el segle IX i el segle XII.

En primer lloc, el sistema de camps oberts (*open-field system*) va començar aproximadament en aquest temps. Es va planificar una elevada proporció de terres de conreu per a cada poble. Les feixes semblen haver estat de bon primer llargues i regulars; després, es van tornar més complexes. Però la característica essencial era que els vilatans compartien els recursos de les terres del poble, posseint feixes escampades en terra bona i dolenta, i tenint drets de pastura sobre qualsevol prat permanent, i sobre el rostoll dels camps de cereals quan es deixaven en guaret. A causa del sistema de treball, especialment per poder pasturar el guaret, els vilatans s'havien de posar d'acord cada any sobre quines parts de la terra s'havien de conrear i quines s'havien de deixar en guaret, i acceptar una bona mesura de control comunal sobre llurs activitats (ROWLEY, 1981). L'associació entre zones de vilatges agrupats i zones de camps oberts és tan clara que cal contemplar-ho en una relació funcional. L'agrupament en un assentament central proporcionava als pagesos un accés igualitari als camps, i tant el vilatge com els camps eren expressions físiques de la formació d'una autodisciplina i d'un autogovern de les comunitats vilatanes.

En segon lloc, el mateix període va veure sorgir una jerarquia urbana i una xarxa comercial, i la formació d'Anglaterra com un estat centralitzat. Alguns especialistes defensen que aquestes tendències tenien una connexió causal, amb la puja de l'estat que promouria els altres canvis. D'altres s'estimen més veure les tendències actuant paral·lelament, amb el desenvolupament de l'agricultura que possibilitava els canvis en la superestructura; o, per contra, veure-les encoratjades per aquells que des del poder estaven ansiosos d'incrementar la part de sobreproducció ru-

ral. Fos quina fos la seqüència dels esdeveniments, el resultat final va ser el col·lapse dels antics assentaments dispersos al llarg del país, i la substitució per un model més organitzat, disciplinat i eficient, de grans vilatges concentrats.

L'últim abandonament medieval dels assentaments, 1100-1520

Els nous vilatges agrupats que es van formar entorn del 1100 eren, generalment, més estables i de més llarga vida que els seus predecessors dispersos. Molts poblats, sobretot al nord-est, van ser planificats geomètricament, amb parcel·les d'igual mesura distribuïdes amb precisió geomètrica al llarg d'un carrer del poble, o al voltant d'una zona verda central (ROBERTS, 1987). Aquests plans, concebuts i realitzats al segle XII o fins i tot abans, poden ser vistos encara en els pobles moderns. Els límits de propietat, tant al camp com a la ciutat, són difícils de canviar i, una vegada fixats, actuen com a elements conservadors en preservar la forma dels assentaments medievals.

Tanmateix, encara que molts vilatges no hagin canviat gaire, molts pobles medievals, ja des de les primeres centúries, van desenvolupar una planificació que els podia portar, com a mínim, a una deserció parcial. Per exemple, l'assignació de la terra a dintre de l'assentament de vegades canvia radicalment. Els senyors podien agafar part del vilatge i utilitzar els llocs destinats a les cases per a una nova residència o castell. Per contra, si el senyor no necessitava la residència, podia permetre que s'enrunés i que fos apropiada pels vilatans. Àrees de terra pública — prats o parts dels camps oberts — eren, de vegades, utilitzades pel poblat per fer-hi cases, o bé a la inversa, antics llocs de cases es podien convertir en terra de pastura o de conreu.

A mesura que creixia la vida comercial dels vilatans al segle XIII, els llocs de mercat s'integraven als pobles (TAYLOR, 1983). De vegades calia replantejar tot l'assentament en una orientació diferent, deixant alguns carrers i grups de cases superflus. Un exemple específic d'aquesta tendència era la producció d'agrupacions seguides, com a vilatges «polifocals», que de bon primer consistien en dos o tres centres separats que creixien junts, sovint deixant que les cases ocupessin els espais que hi havia entre ells, i deixant a vegades que s'abandonessin els nuclis primitius (TAYLOR, 1977). Les mateixes combinacions de conservació i canvi es troben a les àrees d'assentaments dispersos a l'est i a l'oest del país. Per exemple, a East Anglia els primers assentaments medievals consistien sovint en un petit llogarret compacte, vora del qual es va edificar l'església parroquial vers els segles X o XI. Després, alguns investigadors diuen que

aquests petits nuclis foren abandonats, alguns al segle XI, d'altres després del 1100, deixant l'església aïllada mentre noves fileres desordenades de cases creixien al costat d'amplis espais verds (WADE-MARTINS, 1980).

En conjunt, aquestes reorganitzacions dels poblats i migracions d'assentament no van portar a cap pèrdua del conjunt de vilatges o a cap abandonament de la terra de conreu. En efecte, als segles XII i XIII va haver-hi una intensa colonització interna, durant la qual la població rural, el nombre i la dimensió dels establiments i l'àrea cultivada van créixer ràpidament. El canvi real i radical d'assentaments es va produir excepcionalment a partir d'iniciatives de senyors que desitjaven desenvolupar llurs propietats. Els exemples més ben coneguts són els monestirs de l'Orde Cistercenc del segle XII i començament segle XIII. Aquests monjos es dedicaven a fundar en llocs deserts, dels quals n'hi havia pocs a Anglaterra. Gravitaven entorn de les terres altes subdesenvolupades i dels boscos, per exemple en les parts més poc poblades de Yorkshire. Però, ni aquí no hi havia gaires llocs completament mancats de pagesos, i per això la construcció d'una nova casa cistercenca comportava sovint l'expulsió o el reassentament dels primers pobladors. Els cistercencs també van fundar granges, amb grans àrees compactes de terra, cada una de cent hectàrees o més, que eren treballades principalment per germans llecs o treballadors llogats.

La creació d'aquestes unitats agrícoles racionals requeria la reorganització d'una àrea ja cultivada i poblada, i implicava altra vegada la remoció dels pagesos establerts en masies i petits llocs (DONKIN, 1978). Els senyors seglars no eren gaire favorables a aquesta reestructuració radical del model d'assentament, tot i que se'n coneixen uns quants que van canviar de lloc les cases pageses per tal d'estendre els seus dominis, i la creació de jardins al segle XIV, i potser abans, va implicar la usurpació de les terres de conreu dels llogaters i el canvi de lloc d'algunes cases, si no de pobles sencers.

La major part de l'evidència sobre la deserció d'assentaments a la baixa Edat Mitjana procedeix del període posterior a 1300. El «Medieval Settlement Research Group» el 1976 havia localitzat uns 2800 poblats abandonats. Els investigadors locals han demostrat que encara hi ha molt més llogarrets i masies aïllades abandonats, i que molts vilatges encara existents evidencien una reducció. Per exemple, al comtat d'Oxfordshire, que va ser investigat a fons, el «Deserted Medieval Village Research Group» va fitxar, el 1968, 103 poblats medievals abandonats (DMVs) (BERESFORD i HURST, 1971). Al cap de quinze anys «County Archaeologist» podia comptabilitzar 148 assentaments desertitzats (incloent-hi llogarrets) i 113 vilatges reduïts (BOND, 1985).

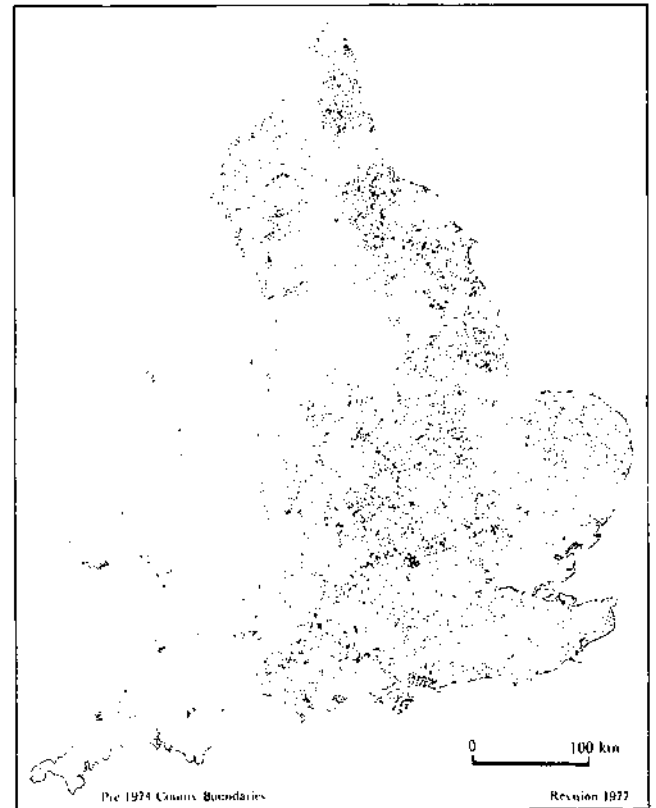

Figura 2. Mapa de distribució dels vilatges medievals abandonats d'Anglaterra, coneguts el 1977. Cal remarcar la concentració de jaciments en els comtats de les terres centrals. D'altres assentaments també foren abandonats a la resta del país, però eren petits llogarrets i masies aïllades, de manera que no apareixen en aquest mapa que només recull els assentaments concentrats. (Medieval Village Research Group).

S'han refet alguns plànols a base de combinar una àmplia varietat d'evidència. L'abandonament de les cases deixa uns terraplens específics, que es poden identificar i dibuixar a nivell de terra, o bé fotografiar des de l'aire. Si el lloc ha estat anivellat i cultivat, els primitius espais de les cases i el model dels carrers i parcelles a vegades es fan visibles com a marques en el terra. O bé l'arada escampa fragments de ceràmica medieval que es pot recollir tot caminant. Fins i tot quan s'ha perdut qualsevol traça del jaciment, una església aïllada o un camp anomenat «vila vella» pot ser la clau per identificar un vilatge primitiu. I, naturalment, els documents com el Domesday Book, (1086) o els registres d'impostos, que comencen a ser abundosos des de l'últim quart del segle XIII, revelen els noms i la grandària dels poblats, i amb menys freqüència els dels petits llogarrets i masies (BERESFORD, 1954). En molts casos es conserven els registres guardats pel senyor del lloc, i això ens permet de descobrir els noms i les activitats dels vilatans. L'ascensió i el declivi dels assentaments es poden conèixer amb les anotacions que feien els oficials del senyor dels canvis en els llogaters de les terres i dels pagaments de rendes.

La primera fase de la deserció de l'assentament s'enregistra a començament segle XIV. Després, sabem de pobles costaners al Sud de Gal·les que, un cop abandonats, foren coberts per dunes de sorra (TOFT, 1988). Petits poblets situats en els turons calcaris (els Cotswolds) a Gloucestershire estaven desapareixent vers el 1340, i hi ha notícies d'abandonaments esporàdics de terra i cases, i a vegades de pobles sencers, a la zona del Midlands i a East Anglia (DYER, 1987 i BAKER, 1966). Un grup particularment significatiu de petits llocs i masos abandonats ha estat trobat a les terres ermes de Devon i Cornualla, en especial a Dartmoor (BERESFORD, 1979). S'han donat moltes raons per explicar aquestes desercions en una zona tan gran. El clima, per exemple, va fer inhabitable alguns llocs de les terres baixes perquè la terra estava inundada, i van augmentar les dificultats per a conrear les terres desertes més altes com Dartmoor. No hi ha dubte que al nord les ràtzies escoceses van destruir alguns vilatges i van fer la vida insegura per a molts d'altres. Però aquests factors externs potser eren només l'ocasió, més que no pas la causa subjacent, d'aquesta primera onada de desercions, ja que no es poden separar de la crisi agrària i social que va afectar tot Europa occidental en les dècades entorn del 1300. L'expansió demogràfica i la revolució comercial es van anar reduint i van començar a disminuir entre 1290 i 1340. El símptoma més extremat dels problemes econòmics a Anglaterra va ser la Gran Fam de 1315-17, quan una successió d'anys humits va reduir la producció de la collita de gra, fins al punt que el subministrament d'aliment era mínim. En alguns vilatges va morir el 15 per cent de la població, la qual no es va recuperar, sinó que va continuar en declivi durant els següents 30 anys (KERSHAW, 1973).

Al llarg del període de 1290 a 1348, els documents contenen una gran quantitat de queixes sobre la misèria de la pagesia. Es van interrompre els treballs al camp a causa de les malalties dels animals, que van afectar les ovelles a finals del segle XIII i la resta del bestiar a partir de 1320. La producció de cereals era baixa, potser perquè s'havia trencat l'equilibri entre les terres de cultiu i les de pastura. Es queixaven de les pesades càrregues dels arrendaments imposats pels senyors, i de les taxes considerables que calia pagar a l'estat en el període entre 1294-1342. Per tant, no és gaire sorprenent que les terres es deixessin de conrear, les cases s'enrunessin, i que els pagesos emigrassin dels seus pobles. Això va portar directament a una completa deserció dels assentaments situats a zones remotes com les vessants més elevades de Dartmoor, i dels petits vilatges escampats per tot arreu.

La Pesta Negra de 1348-49, que en una aproximació mesurada se suposa que va matar del 33 al 42% de la població, tot i que ara se sol acceptar una mortali-

tat propera al 50%, moltes vegades és considerada com la causa principal de l'abandonament dels poblats. De fet, es coneixen molt pocs nuclis de poblament abandonats en les dues dècades posteriors a 1349. I, dels pocs que es van abandonar en aquests moments, Tismore, a Oxfordshire, ja havia estat afectat per la crisi agrària en una data tan primerenca com el 1340, i per això l'epidèmia de pesta més que ser la causa primera de l'abandonament només en va confirmar el destí (DYER, 1982).

Un model molt més comú d'abandonament dels poblats es va desenvolupar en el període que va de 1380 a 1480. De vegades, això encobria una lenta decadència. Als documents es pot veure una reducció gradual en el nombre d'arrendataris i una disminució en la quantitat de delmes pel blat pagats a l'església local. Els registres oficials ens assabenten de serfs que s'havien traslladat a d'altres llocs sense permís, i de fills i hereus que van fracassar en el manteniment de la propietat quan van morir els pares. Uns pocs arrendataris van poder comprar la terra dels veïns a cap preu, i van anar acumulant terres fins a 40 o 50 Ha, en contrast amb la típica possessió pagesa de 6 o 12 Ha. Fos per la marxa dels arrendataris, o per la concentració de terres, hi havia queixes constants que les cases estaven en ruïnes. L'evidència arqueològica mostra un model similar. En el cas d'alguns vilatges on s'han excavat un cert nombre de parcel·les, com Barton Blount, a Derbys-hire, la ceràmica suggereix que un espai va ser abandonat a mitjan segle XIV, un altre a començament segle XV, i un altre cap a la fi del segle XV (BERESFORD, 1975).

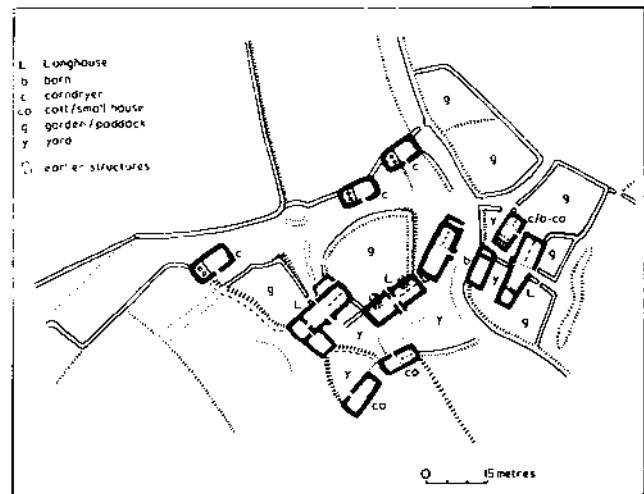

Figura 3. Houndtor, Devon. Era un petit lloc que agrupava només tres o quatre famílies, cada una d'elles representada en aquest planol d'excavació del jaciment per una casa llarga (els habitants i el bestiar compartien la mateixa teulada) i un graner envoltat per pletes i corrals. El llogarret va tenir una bona posició a Dartmoor fins que fou abandonat a començament segle XIV.

En poblats com Hangleton (Sussex) i Caldecote (Hertfordshire) sembla que s'ajuntin diversos habitatges, com si un pagès els hagués unificat en una sola unitat més gran. Les construccions es van fer més grans, especialment els graners a Caldecote, a mesura que creixia el treball de la terra (HURST i HURST, 1969). D'altra banda, a Hangleton i a molts altres llocs, cases antigues foren convertides en estables per al bestiar, a mesura que la ramaderia es feia més important que el conreu de la terra en l'economia del vilatge. L'evidència arqueològica no suggereix pas que els vilatans s'empobriessin en aquests moments. Llurs cases eren més ben construïdes i més grans. Una de les cases pageses més grans conegudes a l'Anglaterra medieval, de 27 m de llargada, va ser construïda en el vilatge, ja en declivi, de Wharram Percy, al North Yorkshire, durant el segle XV (ANDREWS i MILNE, 1979). Així mateix, les troballes de restes de metall i de ceràmica indiquen que els seus propietaris pagesos eren tan pròspers, o fins i tot més, en l'última fase del poblat que no pas ho foren un o dos segles abans.

Les esglésies relacionades amb els poblats abandonats mostren sovint signes de reducció, i s'anaven desmuntant les naus laterals a mesura que la congregació esdevenia més petita (BELL i BERESFORD, 1979). Però, un altre cop, no ens contem una història uniforme de decadència, i és freqüent de trobar que es van obrir noves finestres o inserir d'altres elements a l'església durant el segle XV.

La velocitat amb què els vilatges van decaure varia enormement. Alguns es van col·lapsar en l'espai de deu anys. D'altres van desaparèixer vers el 1420. Mentrestant, molts encara existien en una forma molt reduïda el 1500. El procés global s'accelerava ràpidament quan intervenia el senyor. Sovint, la primera reacció davant la decadència va ser encoratjar els vilatans a reconstruir les cases en ruïna, i van provar de fer servir l'autoritat per tal d'evitar l'emigració. Havien d'estar desesperats de veure desaparèixer els arrendataris, i amb ells la renda procedent del vilatge. Un petit poblet podia produir normalment 6 lliures cada any pel cap baix, en un temps en què molta petita noblesa vivia amb una renda aproximada de 10 lliures. Al segle XV, un nombre creixent de senyors —la més ràpida a reaccionar fou la petita noblesa— va perdre l'esperança que el vilatge tornés a ser com abans i, per això, va treure els arrendataris que quedaven. Amb una mica d'inversió en tanques i bestiar, l'espai del poble i els camps es podien transformar en camps tancats, en unes pastures aprofitables, de les quals en sortien llana, formatge, carn i cuïro, per a un mercat a gran escala. Prenem com a exemple el vilatge d'Upper Ditchford, a Gloucestershire, que es troba a les terres baixes argiloses, i que, al segle XIII, es dedicava al conreu de cereals. En el seu punt àlgid, el 1300, el vilatge tenia unes vint famílies

i produïa rendes per valor d'unas 15 lliures l'any. A començament segle XV, molts arrendataris van marxar i la producció de cereal es va reduir a la meitat. Finalment, el 1475 va ser transformat en camps tancats i llogat com a pastura per a les ovelles. Al començament, la renda eren unes modestes 10 lliures, però vers el 1507 va produir 18 lliures i 10 sous, pagades per dos grangers, un advocat local i un pastor, que devien haver tingut bons beneficis que els van permetre de pagar un lloguer semblant i de fer diners per ells mateixos (DYER, 1980).

Figura 4. Fotografia aèria del poblat medieval abandonat d'Upper Ditchford, a Gloucestershire. Els carrers soterrats i les parcelles del vilatge, que un cop va tenir 20 famílies, són clarament visibles, així com els solcs dels camps de conreu medievals. Les tanques que encerclen els camps, partint pel mig el poblat i els conreus, s'aixecaren el 1475 quan l'espai ocupat pel poble en decadència es transformà en pastura per a ovelles. (Cambridge University. Col·lecció de Fotografies Aèries).

Quines van ser les causes d'aquesta fase de a la vegada lenta i ràpida despoblació dels vilatges entre 1380 i 1480? Podem identificar diversos factors subjacents. En primer lloc, la reducció general de població va tenir-hi una part important. Com a resultat de la baixa demogràfica que havia començat abans del 1348, després accelerada per la Pesta Negra, i consolidada per successives epidèmies i canvis en la fertilitat, la població d'Anglaterra va baixar dels 5-7 milions prop del 1300, als 2-3 milions entre 1380-1520. Per això molts pobles van reduir l'extensió. Una mi-

norria es va abandonar perquè la migració resultava més fàcil. La gent corria entre un i altre poble, però els vilatges abandonats tenien més emigrants que immigrants i, en algunes fases hi havia tan poca gent que els que quedaven es traslladaven, o bé eren traslladats pels senyors. Per tal d'explicar clarament per què alguns vilatges van perdre la totalitat de la població, hauríem de cercar alguna falla estructural que no els feia gaire atractius per a viure-hi.

El segon problema està en la producció de cereals en els camps oberts. La demanda de gra cau en la mesura que baixa el nombre de consumidors, i això es va reflectir en els baixos preus dels cereals; d'altra banda, els productes animals, i especialment la carn, es consumien en grans quantitats i, per això, els pagesos, alguns terratinents i els grangers que portaven els dominis senyorials en arrendament, estaven interessats a incrementar els ramats d'ovelles i de bestiar. El sistema agrícola es va pressionar sobremanera, a mesura que es feia cas omís de les antigues regles que controlaven la rotació de les collites i el nombre d'a-

nimals que s'havia de criar. Molts pagesos van deixar les feixes de terres com a pastura permanent o semipermanent, i això requeria una vigilància constant, altrament els animals que pasturaven podien escampar-se entre els cereals en creixement dels veïns. Els camps oberts van ser una via altament especialitzada de conrear la terra, i tot el sistema es va desestabilitzar amb les noves i individualistes tendències agrícoles. En canvi, a les regions amb camps irregulars i establiments dispersos, va ser molt més fàcil adaptar-se a la implantació d'una agricultura ramadera; per això, malgrat que es van abandonar un terç o la meitat de les cases, rarament es va arribar al cataclisme que va afectar els vilatges i els camps més fràgils i vulnerables.

I, en tercer lloc, els vilatges com a organismes socials eren igualment vulnerables als nous desequilibris de finals del segle XIV i del segle XV. En lloc de la difícil igualtat que era aparent en molts vilatges del segle XIII, en la centúria posterior a la Pesta Negra molts pobles van veure sorgir el domini d'un o

Figura 5. Església en runes de Wharram Percy, a Yorkshire. Aquest és el poblat medieval abandonat més famós a Anglaterra, amb excavacions continuades del jaciment durant més de 40 anys, organitzades per Maurice Beresford i John Hurst. L'església és una mostra del desenvolupament del vilatge, com va créixer en extensió i complexitat a l'Alta Edat Mitjana i com es va reduir a mesura que el poblat disminuïa. Tanmateix, el paral·lisme no és exacte, car el vilatge va deixar d'existir com a gran assentament al segle XVI, mentre que l'església, la van continuar fent servir els habitants d'un poble proper fins a temps recents. (C. Dyer).

dos pagesos rics (*yeomen*), que podien tiranitzar els veïns i ajudar a accelerar el col·lapse de la comunitat. També podia haver-hi problemes amb els senyors, tant amb els magnats passats de moda, que eren tan refractaris a reduir els lloguers que els arrendataris emigraven, com amb la nova i cobdiciosa petita noblesa, sovint ajudada i instigada per grangers que forçaven els vilatans a marxar per fer lloc a les ovelles i als animals.

Tots aquests factors es troben en major o menor grau a totes les zones rurals de la baixa Edat Mitjana. Només una minoria de vilatges, però, es van abandonar completament —una cinquena part a les àrees més miserables, però normalment una desena part o menys. Què va fer que aquests pobles fossin especialment sensibles a sucumbir a les crisis socials i econòmiques de l'època? Contràriament a les expectatives d'alguns historiadors, els nous assentaments situats a terres roturades de nou representaven només una petita proporció del total. Tampoc no se situaven en sòls especialment desfavorables. Els petits llogarrets de les terres argiloses del Sud-oest o dels Pennines van desaparèixer, però molts assentaments de les terres altes i boscoses van sobreviure. Els poblats vulnerables tendien a estar situats en terres ocupades des d'antic, i que havien desenvolupat economies cerealístiques a l'alta Edat Mitjana. Solien ser petits, amb una estructura social gairebé homogènia. Rarament inclouïen vilatges amb forts elements industrials en la seva economia. I, sovint, eren vilatges que estaven molt a la vora d'un altre; probablement, la proximitat va encoratjar l'emigració.

Conclusió

Els establiments rurals anglesos, lluny de ser els llocs adormits i conservadors de la llegenda, estaven en constant evolució, i els episodis d'abandonament formen part sovint d'aquests canvis. A l'alta Edat Mitjana els llogarrets i les masies canviaven de lloc en el període d'inestabilitat, eventualment per dirigir-se cap a vilatges concentrats. Encara estaven subjectes a replantejaments i a trasllats ocasionals atrets per l'auge dels poblats concentrats. El nombre de vilatges abandonats va augmentar a mesura que el camp s'ajustava a les noves circumstàncies entre 1300 i 1500. I el procés de desertització va continuar després. Els pobles que estaven en un seriós declivi abans del 1500 sovint no van desaparèixer fins al segle XVII o més tard. Els senyors van continuar pressionant les comunitats, expansionant les pastures a Norfolk per exemple, o racionalitzant les masies a Northumberland. Arreu del país la nova tendència de tancar un espai entorn de les cases, va portar a la destrucció o trasllat de molts vilatges. La lenta disminució de la població rural, a causa d'una complexa combinació de raons econòmiques i de medi ambient, ha portat a una història de deserció continuada fins als nostres dies.

ABSTRACT

Deserted Medieval Settlements in England

The scope of the study of deserted medieval villages in England has been extended to cover all forms of medieval settlements —hamlets and farms as well as villages. The settlements are examined as part of the development of rural landscape and society, which leads us to study the origin and growth of settlements as well as their decline and desertion. The whole history of settlement between 400 and 1500 is seen as one of constant change, in the course of which settlement sites were repeatedly abandoned. In the early middle ages hamlets and farms were very unstable, and many were deserted in the course of the formation of larger nucleated villages. In the later middle ages the abandonment of many nucleated villages, together with much shrinkage of villages, is related to the economic and social crisis which encouraged migration and threatened the future of extensive arable farming. Many villages decayed, and in some the inhabitants were expelled to enable the former arable fields to be enclosed for sheep pasture.

BIBLIOGRAFIA

- ADDYMAN, P. i LEIGH, D. (1973); *The Anglo-Saxon Village of Chalton, Hampshire: second interim report*, «Medieval Archaeology», 17, pp. 1-25.
- ANDREWS, D. D. i MILNE, G. (1979); *Wharram: A Study of Settlement on the Yorkshire Wolds*, «Society for Medieval Archaeology Monograph», n. 8.
- BAKER, A. R. H. (1966); *Evidence in the Nonarum Inquisitiones of contracting arable lands in England during the early fourteenth century*, «Economic History Review», 2a. ser. 19, pp. 518-532.
- BELL, M. (1989); *Environmental archaeology as an index of continuity and change in the medieval landscape*, dins ASTON, M., AUSTIN, D., i DYER, C. (ed.); *The Rural Settlements of Medieval England*, Oxford, pp. 269-286.
- BELL, R. D. i BERESFORD, M. W. (1987); *Wharram Percy: the Church of St. Martin*, «Society for Medieval Archaeology Monograph», n. 11.
- BERESFORD, M. W. (1954); *The Lost Villages of England*, Londres.
- BERESFORD, G. (1975); *The Medieval Clay-Land Village: Excavations at Goltho and Barton Blount*, «Society for Medieval Archaeology Monograph», n. 6.
- BERESFORD, G. (1979); *Three deserted medieval settlements on Dartmoor*, «Medieval Archaeology», 23, pp. 98-158.
- BERESFORD, M. W. i HURST, J. G. (1971); *Deserted Medieval Villages*, Londres.
- BOND, C. J. (1985); *Medieval Oxfordshire Villages and their topography: a preliminary discussion*, dins

HOOKE, D. (ed.); *Medieval Villages*, «Oxford University Committee for Archaeology Monograph», n. 5.

DONKIN, R. A. (1978); *The Cistercians. Studies in the Geography of Medieval England and Wales*, Toronto.

DYER, C. (1980); *Lords and Peasants in a Changing Society. The Estates of the Bishopric of Worcester, 680-1540*, Cambridge.

DYER, C. (1982); *Deserted medieval villages in the West Midlands*, «Economic History Review», 2a. ser., 35, pp. 19-34.

DYER, C. (1987); *The rise and fall of a medieval village: Little Aston (in Aston Blank), Gloucestershire*, «Transactions of the Bristol and Gloucestershire Archaeological Society», 105, pp. 165-181.

HURST, J. G. i D. G. (1964); *Excavations at the deserted medieval village of Hangleton*, «Sussex Archaeological Collections», 102, pp. 94-142.

KERSHAW, I. (1973); *The great famine and agrarian crisis in England 1315-1322*, «Past and Present», 59, pp. 3-50.

LOSCO-BRADLEY, S. i WHEELER, H. M. (1984); *Anglo-Saxon Settlement in the Trent Valley: some aspects*, dins FAULL, M. L. (ed.); *Studies in Late Anglo-Saxon Settlement*, Oxford, pp. 101-114.

ROBERTS, B. K. (1987); *The Making of the English Village*, Londres.

ROWLEY, R. T. (1981); *The Origins of Open-field Agriculture*, Londres.

TAYLOR, C. C. (1977); *Polyfocal settlement and the English village*, «Medieval Archaeology», 21, pp. 189-193.

TAYLOR, C. C. (1983); *Village and Farmstead*, Londres.

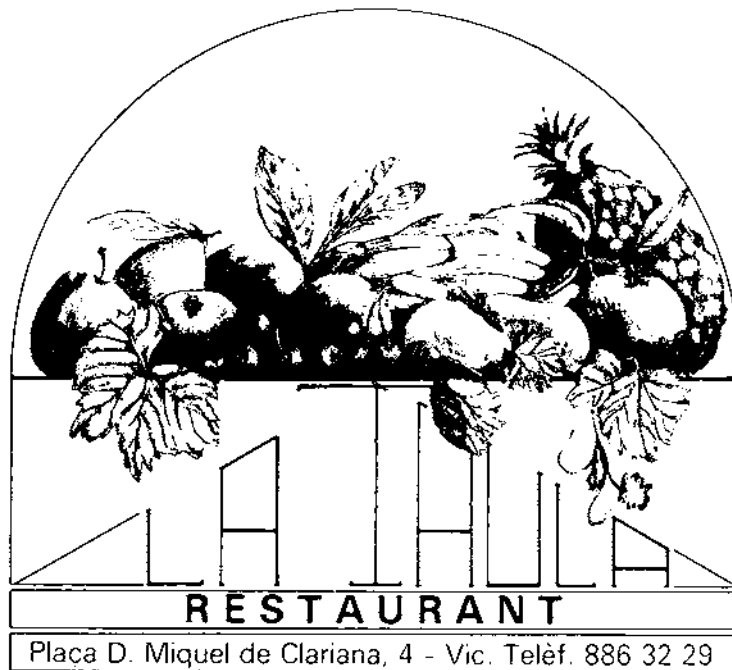
TOFT, L. A. (1988); *A study of coastal village abandonment in the Swansea bay region, 1270-1540*, «Morgannwg», 32, pp. 21-37.

WADE-MARTINS, P. (1980); *Village Sites in Launditch Hundred*, «East Anglian Archaeology», 10.

WILLIAMSON, T. (1988); *Settlement chronology and regional landscapes: the evidence from the claylands of East Anglia and Essex*, dins HOOKE, D. (ed.); *Anglo-Saxon Settlements*, Oxford, pp. 153-175.

El Dr. Christopher DYER és professor adjunt d'Història Medieval a la Universitat de Birmingham, al Regne Unit de la Gran Bretanya. Des de 1986 és secretari del «Medieval Settlement Research Group», agrupació orientada a estudiar els assentaments medievals a Anglaterra. La seva recerca es centra en la història econòmica i l'arqueologia medieval. Ha publicat diversos articles sobre vilatges abandonats. El seu darrer llibre és *Standards of Living in the Later Middle Ages* (Cambridge University Press).

(Títol original: *Deserted Medieval Settlements in England*. Traducció d'Imma Ollich i Castanyer).

Al case antic de la ciutat de Vic, a 15 m del Temple Romà